

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. Աթոռոյս Ընտրեալ Պատրիարքին եւ Միաբանական Ուխտին դէմ Տէրութեան Եպս.ի բացած դատերը անցեալ տարուան դեկտ. 4ին ինչպստ Պատրիարքարանիս վերջանալէ յետոյ՝ կը սպասուէր պատրիարքական ընտրութեան արքայական հաստատումին:

Սակայն այս արդար ակնկալութեան փոխարէն՝ Միաբանութիւնը, Յորդանանի հայ համայնքը եւ Սփիւռքի մէջ մեր եկեղեցական սրբութեանց նուիրեալ հայ ժողովուրդը իրենք զիրենք գտան ընդգծեցուցիչ անարդարութեան մը դիմաց:

Իմացուած էր արդէն՝ թէ չարեաց արմատ Տէրութեան Եպս. եւ իր անբաժան արբանեակը, նոյնքան չարագործ Շահէ Վրդ. Աճէմեան, Պէյրութի իրենց դաւակնցումն հետ նոր ծրագիրներ մշակելէ ետք, Ամման վերադարձած եւ լծուած էին խլրդային գործունէութեան...:

Եւ յունուար 30ի առաւօտեան ժամը 9ին Սրբազան Պատրիարքը հրաւիրուեցաւ քաղաքիս Կառավարչատուն՝ Երուտղէմի շրջանին Ընդհ. Կառավարիչին կողմէ: Բայց Սրբազան Հայրը հիւանդ եւ յանկոյտի լինելով՝ Կառավարչատուն զացին Պատրիարքական Փոխանորդ Տ. Սուրէն Եպիսկոպոս, Տ. Կիրեղ Վարդապետ, եւ փոքր խումբ մը քաղաքիս երեսելի տղգայիկներէն: Ընդհանուր Կառավարիչը Սուրէն Սրբազանին յանձնեց վերջնոյս ուղղեալ նամակ մը, որով կը հաղորդէր թէ, համաձայն Ներքին Գործոց Նախարարութեան կողմէ տրուած հրահանգին, Տիրան Արքեպիսկոպոս պէտք էր հեռանար երկրէն, իր Ամերիկեան քաղաքացի ըլլալուն պատճառաւ, եւ հետեւաբար նոյն օրն իսկ, յետ միջօրէի, պէտք էր մեկնէր Լիբանան: Նամակին մէջ վտարման իրրեւ սկզբնական պատճառ կը ցուցուէր այն՝ թէ Տիրան Արքեպիսկոպոսի պատրիարք ընտրութիւնը Վեհափառ Թագաւորը չէր ճանչցած: Նամակը կը պարունակէր սակայն շատ մը շփոթութիւններ եւ անորոշութիւններ, որոնց մանրամասնութեանց մտնելու հարկ չենք տեսներ այստեղ: Սուրէն Սրբազան Ընդհ. Կառավարիչին ուշադրութեան յանձնեց այն՝ թէ տրուած հրահանգով կ'անտեսուէին Պատրիարքարանի Սահմանադրութեան տրամադրութիւնները, Ս. Աթոռոյս դարաւոր կարգ մը իրաւունքները եւ ինչ ինչ կարեւոր իրողութիւններ: Հետեւաբար Սուրէն Սրբազան եւ իրեն ընկերացողները բուռն կերպով բողոքեցին հրահանգին անարդարութեան դէմ: Ընդհանուր Կառավարիչը պնդեց որ ինք պարտաւոր էր գործադրել տրուած հրահանգը եւ Տիրան Արքեպիսկոպոս պէտք էր որ մեկնէր նոյն օրը յետ միջօրէի ժամը երեքուկէսէն առաջ:

Երկու ժամ Կառավարչատուն մնալէ ետք՝ Սուրէն Սրբազան եւ իրեն ընկերացողները քրտաբեկ վերադարձան Վանք՝ ժամը 11.30ին: Մինչ այդ՝ Միաբանութիւնն ու Երուտղէմի հայ ժողովուրդը իմացած էին շանթահարիչ լուրը եւ լեցուած՝ խիստ դառնութեամբ: Գոցուեցան հայոց խանութները քաղաքին մէջ: Պարպուեցաւ ազգային վարժարանը: Ժողովուրդը ինքնակամ եւ միահամուռ վազեց եւ հաւաքուեցաւ Վանքին մէջ: Բազմութիւնը խոնուեցաւ Ս. Յակոբեանց Տաճարի բակին եւ զաւիթին մէջ, ինչպէս եւ սանդուխներէն վեր՝ Պատրիարքարանի արտաքին ընդարձակ գաւիթին մէջ: Վանքին աւագ դուռը գոցուեցաւ: Ամէն ոք զգաց թէ Հայոց դարաւոր եւ պանծալի Ս. Աթոռն ու վանքը քստմնելի եւ անորակելի դաւաճանութեան մը զոհ կ'ըլլար եւ թէ այս դաւաճանութիւնը ի գլուխ հանելու համար առաջին եւ կարեւոր քայլն էր միայն որ կ'առնուէր՝ Տիրան Պատրիարքի վտարումով...:

Բայց Աստուծոյ անհասանելի նախախնամութեան շնորհիւ ճգնաժամային վայրկեանին դարձեալ տեղի ունեցաւ դէպքերու անակնկալ դարձումները, ի դերեւ հանելու համար ներսէն եւ դուրսէն գործող հայանուն այլասերածներու կողմէ նիւթուած սաղաթական դաւը:

Մարդասէր եւ ազնուական արար բժշկի մօտ կը գտնուէր, ժամը 12.30-ին, դարձանումի համար, Նախարարաց Խորհուրդի կարեւոր մէկ անդամը: Բժիշկը նախարարին կը պարզէր Հայոց Պատրիարքարանի կացութիւնը: Եւ արդարակօրով նախարարը, պատկան պաշտօնատանց հետ հեռաձայնական հաղորդակցութեան մտնելէ յետոյ՝ Ընդհանուր Կառավարիչին կը հրահանգէր կասեցնել վտարման հրամանին գործադրութիւնը: Եւ Կառավարիչը յետ միջօրէի ժամը 1ին Պատրիարքարան կը հաղորդէր բարի լուրը՝ բաների մը միջոցաւ:

Ուժգին փոթորիկէ մը վերջ շրջացող արեգակին նման՝ այս աւետիսը զուարթացուց տագնապած հոգիները, որոնք միահամուռ փութացին դէպի Տաճար, եւ լեցնելով սրբավայրը եւ դուրսը գաւիթը, զոհութիւն մատուցին Աստուծոյ: Լուսարարապետ Տ. Շնորհք Սրբազան պաշտօնապէս հաղորդեց լուրը հաւաքուած բազմութեան: Նոյն ժամուն Կանք եկաւ երուսաղէմի Քաղաքապետը, որ առաւօտուն պատահաբար ներկայ գտնուած էր Կառավարչատան մէջ տեղի ունեցած հանդիպումին եւ ականատես եւ ականջալուր եղած էր անցուդարձերուն: Քաղաքապետը ելնելով վեր, Սրբազան Պատրիարքի ննջարանը, Ընդհ. Կառավարիչին անունով անոր հաղորդեց վտարման հրամանին գործադրութեան կասեցումը ըլլալը: Ազնուասիրտ Քաղաքապետը ապա իջաւ ու մտաւ Ս. Յակոբեանց Տաճարը, տեսաւ արտասուալից անքնիւղ աղօթքի կեցած հաւատացեալներու բազմութիւնը եւ Լուսարարապետ Շնորհք Սրբազանի խօսքէն ետք՝ ինք եւս մի բանի անդորրական խօսքեր բսելէ յետոյ՝ մեկնեցաւ: Բայց ժողովուրդէն կարելի էր բազմութիւն մը աշուհանդերձ մի բանի օր յամեցաւ Վանքին մէջ, զիշեր եւ ցերեկ, հակառակ սաստիկ ցուրտին...

Ժողովուրդ եւ Միաբանութիւն աղօթքի պահուն:

Յաջորդ օրերուն, յունուար 31ին եւ փետրուար 1ին, երուսաղէմի ազգայիններ երեք հարիւրի չափ հեռագիրներ ուղարկեցին Վեհափառ Թագաւորին, շնորհակալութիւն յայտնելով Նորին Վեհափառութեան՝ Տիրան Սրբազանի վտարման հրամանին գործադրութեան կասեցման կապակցութեամբ Կառավարութեան կողմէ ցոյց տրուած բարեացակամութեան համար:

Համաձայն Ընդհ. Կառավարիչին յունուար 30ի հինգշաբթի օրը կատարած կարգադրութեան՝ փետրուար 1ին Պատրիարքարանի կողմէ պատգամաւորութիւն մը, բաղկացած հոգեւորականներէ եւ աշխարհականներէ գնաց Ամմանի արքայական պալատը՝ խնդրագիր ներկայացնելու համար Վեհափառ Թագաւորին եւ հայցելու Նորին Վեհափառութեան միջամտութիւնը: Սակայն այդ օր եգիպտոսի եւ Սուրիոյ միացման օրն էր եւ հնարաւոր չիլաւ Վեհափառ Թագաւորին համար, բացառիկ եւ անակնկալ զբաղմանց պատճառաւ, կարգադրուած ունկնդրութիւնը շնորհել պատգամաւորութեան: Հետեւաբար ունկնդրութեան համար նոր թուական որոշուեցաւ փետրուար 4ը:

Փետրուար 2ին, կիրակի օր, Պատրիարքական Փոխանորդ Սուրէն Արքայան եւ Դիւանապետ Զաւէն Վարդապետ Ամման գացին եւ տեսան Արտաքին Գործոց Նախարարը եւ Ներքին Գործոց Նախարարը, որոնք յայտնեցին թէ մինչեւ Թագաւորին կողմէ խնդրին նկատառումը Պատրիարքը պիտի մնայ երուսաղէմ:

Որոշեալ օրը, փետրուար 4ին, դարձեալ հոգեւորական եւ աշխարհական եօթ անձերէ բաղկացեալ պատգամաւորութիւն մը, որուն մաս կը կազմէին Պատրիարքական Փոխանորդ Տ. Սուրէն Եպս., Լուսարարապետ Տ. Շնորհք Եպս., Տօթ. Վահան Գալպեան, Տեարք Մելքոն Պապիկեան, Նուպար Արսէնեան եւ Ամմանէն՝ Տեարք Յակոբ Պէրպէրեան եւ Սերօր Անթիքաճեան, ներկայացաւ Վեհափառ Թագաւորին:

Նորին Վեհափառութիւնը ազնուական եւ իմաստուն Վեհապետի մը վայել բարեացակամութեամբ ունկնդրեց պատգամաւորութեան կողմէ ներկայացուած խնդրագրին, որուն մէջ, ի մէջ այլոց, ըսուած էին հետեւեալները. —

«Ամենէն առաջ Զերդ Վեհափառութեան կը յայտնենք մեր ամենախորին յարգանքը, մեր անվերապահ հաւատարմութիւնը, Զեզի բոլորանուէր ծառայելու մեր պատրաստակամութիւնը, իրեւ այս երկիրը սիրող եւ անոր յառաջդիմութեանը ցանկացող բաղաբացիներ, Յորդանանի Հայ Համայնքին կողմէ եւ երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան անուանով, եւ կը խնդրենք որ վստահ ըլլաք այս մեր զգացումներուն անկեղծութեան եւ ճշմարտութեան: . . .

«Կը խնդրէք թէ մեր սիրելի Տեղապահին դէմ կարգ մը մեղադրանքներ ներկայացուած են Զեր Վեհափառութեան: Մենք կը հաստատենք թէ այս մեղադրանքները անհիմն եւ շինծու են, եւ Զեր Վեհափառութիւնը կը վստահացնենք թէ մեր Տեղապահը պատրաստ է եւ պիտի կարենայ անկասկածելիօրէն ապացուցանելու թէ այդ կարծեցեալ մեղադրանքները եւ մեղադրանքի թուղթերը կեղծ են եւ անհիմն եւ յերիւրուած են կա՛մ մեր Պատրիարքարանի հսկաւորողներուն կողմէ, եւ կամ այնպիսի անձերու կողմէ, որոնք հոգ չեն ընեն ճշմարտութիւնը ստուգելու եւ կը տարուին մեր երկրի շահներուն հետ կապ չունեցող նկատումներէ: Զեր Վեհափառութիւնը կը վստահացնենք նաեւ որ այս զրպարտութիւնները եւ կեղծ թուղթերը շինուած են միմիայն այն նպատակով՝ որ յառաջիկային մեր Պատրիարքարանը ենթարկուի Պէյրութի Պատրիարքարանին, բաղաբական այնպիսի նպատակներով՝ որոնց վստահ ենք, Զեր Վեհափառութիւնը համաձայն չէ: . . .

«Զերդ Վեհափառութիւն, մեր Պատրիարքութեան ուրիշ ոեւէ Եկեղեցական կեդրոնի մը կապուիլը եւ օտար կեդրոնի մը ենթարկուիլը հակառակ է Ս. Երկրի սրբավայրերուն եւ կրօնական հասարակութիւններուն Սթաթուքոյին: Սթաթուքոյի այսպիսի փոփոխումը անշուշտ կը տկարացնէ եւ կը պակսեցնէ Զեր Վեհափառութեան մեր Պատրիարքարանին վրայ ունեցած հովանաւորութեան ուժը. միաժամանակ անիկա կը խանգարէ Պատրիարքարանի դարաւոր աւանդութիւնները եւ կը պակսեցնէ անոր ազատութիւնը եւ անոր գործին արդիւնաւորութիւնը թէ՛ Սուրբ Տեղերուն մէջ եւ թէ՛ Յորդանանի հայութեան, ինչպէ՛ս նաեւ ազատ աշխարհի հայութեան մէջ: Ասկէ զատ անիկա կը վտանգէ մեր Պատրիարքարանի տնտեսական ապահովութիւնը: Տակաւին՝ անիկա արգելք կ'ըլլայ առաւելագոյն թիւով հայ ուխտաւորներ տարուէ տարի երուսաղէմ բերելու մեր ջանքերուն: . . .»

Վեհափառ Թագաւորը ըսելէ վերջ թէ իր պալատի դռները բաց են իր բոլոր հպատակներուն առջեւ անխտիր, պատգամաւորութիւնը հաւաստեացուց թէ բարեացակամօրէն նկատի պիտի առնէ իրեն ներկայացուած խնդրանքը եւ փափաք յայտնեց կրկին տեսնել նոյն անձերը, աւելցնելով՝ «Այս անգամ ձեր պատրիարքին հետ միասին, մօտիկ ապագային մէջ»: Կէս ժամուան այս ունկնդրութենէն վերջ՝ պատգամաւորութիւնը յուսալից տրամադրութեամբ վերադարձաւ երուսաղէմ, ուր Վանքի մուտքին հաւաքուած մեծ բազմութիւնը ուրախութեամբ եւ մխիթարութեամբ լսեց Վեհափառ Թագաւորին բարեացակամ տրամադրութեան մասին:

Նշանակելի է նաև հետեւեալը, որ կը վերաբերի չարեացապարտ Տէրտէրեան եպս.ին: Փետրուար 6ին, Երուսաղէմի Ընդհ. Կառավարիչը իր մօտ կանչեց Պատրիարքական Փոխանորդ Տ. Սուրէն Եպիսկոպոսը եւ պաշտօնապէս հաղորդեց Սրբազանին՝ թէ Կառավարութիւնը ի սպառ արգիլած է Տէրտէրեան եպս.ի յետ այսորիկ Վանք մուտքը: Կառավարիչը յանձնարարեց որ այս յայտարարութիւնը հաղորդուի Միաբանութեան եւ հայ ժողովուրդին:

Հաւանաբար Կառավարութեան այս որոշումին ի հետեւան՝ փետրուար 11ին, Ընդհ. Կառավարիչին եւ Պատրիարքական Փոխանորդ Տ. Սուրէն Սրբազանի համաձայն կարգադրութեամբ՝ բացուեցաւ Ս. Աթոռոյս Լուսարարապետի պաշտօնատունը, որ կնքոյ ներքեւ փակ կը մնար Տէրտէրեան եպս.ի 1956 սեպտ. 19ին Սովետական Հայաստան մեկնելէն ի վեր: Յարկաբաժինը բացուեցաւ ի ներկայութեան Երուսաղէմի Փոխ-Կառավարիչին, Ընդհանուր Ոստիկանապետին, Դաղտնի Ոստիկանութեան պետին, եւ մի քանի այլ բաղաբային պաշտօնեաներու, ինչպէս նաև Պատրիարքական Փոխանորդ Սուրէն Սրբազանի, Աւագ Թարգման Վազգէն Աբեղայի, երկու ուրիշ վարդապետներու եւ Պատրիարքարանի դիւանադպիւրներու: Տէրտէրեան եպս.ի կողմէ ներկայ էր Հայրիկ եպս. Ասլանեան: Յիշեալ անձերու ներկայութեան ամբողջապէս ցուցակագրուեցան երկու օրուան ընթացքին Լուսարարապետարանի բոլոր գոյքերը: Պատրաստուած ցուցակները ստորագրուեցան ներկաներու կողմէ: Այժմ սենեակները փակուած կը մնան՝ մինչեւ որ կատարուին Տէրտէրեանի անձնական գոյից մասին հարկ եղած կարգադրութիւնները:

Երուսաղէմի եւ շրջակայից մօտ երեք հազար հոգիւնոց հայ համայնքը կը բաղկանայ երկու տարրերէ: Մին կը ներկայացնեն այն հայերը, թիւով մօտ հազար անձ, որոնք հաստատուած են Սուրբ Քաղաքին մէջ դարերէ ի վեր, եւ առհասարակ կը բնակին Վանքին շուրջ գտնուող վանքապատկան տուներու մէջ: Ասոնք կը կոչուին «քաղաքացիներ», որոշուելով «գաղթականներէն»՝ որոնք Առաջին Աշխարհամարտէն ի վեր հետգհետէ եկած եւ ապաստանած են Երուսաղէմի մէջ եւ մեծաւ մասամբ կը բնակին Վանքէն ներս գտնուող եւ ժամանակին ուխտաւորաց յատկացեալ սենեակներու մէջ: «Քաղաքացի» հայերը դարերէ ի վեր եղած են սրբավայրերու մէջ Միաբանութեան զօրավիճ՝ եւ պաշտամանց ներկայ եղող աշխարհական ժողովուրդը: Ասոնք իրենց մէջ կուսակցականներ գրեթէ չունին եւ կապուած են ամենէն աւելի Եկեղեցիին, որուն համար զօրաւոր նախանձախնդրութիւն ունին: Նոյն այդ նախանձախնդրութիւնը փետրուարի առաջին շաբթուն արտայայտեցին անոնք՝ աւելի քան հինգ հարիւր չափահաս անձերու ստորագրութիւններով հանրագրութիւն մը ներկայացնելով Վեհափառ Թագաւորին, խնդրելով Նորին Վեհափառութեան պաշտպանութիւնը՝ Երուսաղէմի մէջ Հայ Եկեղեցւոյ եւ ազգին իրաւանց վրայ:

Երուսաղէմի եւ Ամմանի ընդհանուր հայութեան կողմէ հանրագրութիւններ՝ արգարութեան եւ ճշմարտութեան ի խնդիր, 1956ի օգոստոս ամիսէն ի վեր քանիցս պատրաստուած եւ Կառավարութեան ներկայացուած էին արդէն:

Պէտք է յիշել այստեղ՝ թէ Երուսաղէմի իսլամ եւ քրիստոնեայ արաբ բնակչութիւնն ալ, որ գիտակ է Սուրբ Քաղաքին մէջ Հայոց Պատրիարքութեան եւ Վանքին կարեւոր դիրքին եւ հանգամանքին, շատ մօտէն եւ մեծ հետաքրքրութեամբ կը հետեւի Պատրիարքարանի անցուդարձերուն եւ համակրութեամբ լի է Միաբանութեան եւ հայ ժողովուրդին արդար դատին նկատմամբ: Շատ մը ականաւոր արաբ անձնաւորութիւններ իրենց բարի խօսքը չեն զլանար լսելի ընել ուր որ անկ է:

Այժմ կը սպասուի՝ որ մեր արդարադատ, կորովի եւ իմաստուն Վեհափառ Թագաւորը ինք նայի խնդրոյն եւ միանգամ ընդմիշտ վերջ տայ Ս. Աթոռը անդամալուծող անոր ներկայ տագնապին, ի դերեւ հանելով դաւադիր ջանքերը անոնց, որոնք իրենց հոգին սատանային ծախելէ ետք՝ կ'աշխատին մեր Սուրբ Եկեղեցին ալ մատնել չար ու ժերու աւերածութեան:

Դ.Ի.ԱՆ Ս. Ա.Թ.ՈՌՈՑ